

τῶν ἀτομικῶν ἰδιοτήτων, αἷτινες αὐτοῖς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς συνεξευγμένα: εἰσί, καὶ τοῦτο χωρὶς ψεύδους τινὸς τοῦ νοῦ καὶ ἀπάτης συμβαίνειν δύναται· οὐδὲν γὰρ κωλύει δύο τινῶν συνημμένων ἀλλήλοις νοεῖσθαι θάτερον ἄνευ τοῦ νοεῖσθαι καὶ θάτερον, ὥσπερ ἡ ὄψις ἀντιλαμβάνεται τοῦ χρώματος χωρὶς τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ὀσμῆς, οὐ μέντοι χωρὶς τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ μεγέθους, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον ἀντικείμενον τοῦ χρώματος. Ὅθεν καὶ ὁ νοῦς δύναται νοεῖν εἶδος τι χωρὶς τῶν ἀτομιζουσῶν ἀρχῶν, οὐ μέντοι γε χωρὶς τῆς ὕλης, ἧς ἠρτῆται ὁ τοῦ εἶδους αὐτοῦ λόγος, ὥσπερ οὐ δύναται νοεῖν τὸ σιμὸν ἄνευ τῆς ῥινός, ἀλλὰ τὸ γρυπὸν χωρὶς τῆς ῥινὸς νοεῖν δύναται.

10

Καὶ τοῦτο μὴ διακρίνοντες οἱ Πλατωνικοί, ἐτίθεντο τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ὑπάρξεις κεχωρισμένας ἐν τῷ εἶναι, ὥσπερ εἰσὶ κεχωρισμένοι ἐν τῷ νῶ. Φανερόν δέ ἐστι καὶ ὅτι τὰ νοητὰ εἶδη, οἷς ὁ δυνάμει νοῦς ἐνεργεῖα γίνεται, οὐκ εἰσὶν ἀντικείμενον τοῦ νοῦ· οὐ γὰρ ἔχουσι πρὸς τὸν νοῦν ὡς τὸ νοούμενον, ἀλλ' ὡς τὸ ᾧ νοεῖ ὁ νοῦς, ὥσπερ καὶ τὰ εἶδη τὰ ἐν τῇ ὄψει οὐκ εἰσὶ τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ τὸ ᾧ ἡ ὄψις ὀρᾷ· τὸ δὲ ὀρώμενον ἐστὶ τὸ χρῶμα τὸ ἐν τῷ σώματι. Ὡσαύτως καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ νοῦ νοούμενόν ἐστὶν ἡ ὑπαρξίς, ἡ ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ οὐ τὸ νοητὸν εἶδος, εἰ μὴ καθόσον ὁ νοῦς εἰς ἑαυτὸν ἀνακάμπει. Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι αἱ ἐπιστήμαι εἰσὶ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ νοῦ νοουμένων· αἱ δὲ ἐπιστήμαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰσὶν, οὐ μὴν περὶ τῶν εἰδῶν ἢ τῶν ἐπινοιῶν τῶν νοητῶν, εἰ μὴ μόνῃ ἡ λογικὴ ἐπιστήμη. Ὅθεν δῆλόν ἐστιν, ὅτι τὸ νοητὸν εἶδος οὐχ ὑπάρχει τοῦ νοῦ ἀντικείμενον, ἀλλ' ἡ ὑπαρξίς τοῦ νοητοῦ πράγματος, ἐξ οὗ δείκνυται καὶ μάταιον εἶναι τὸν λόγον τῶν βουλομένων δεικνύειν τὸν δυνάμει νοῦν ἕνα εἶναι ἐν πᾶσι διὰ τὸ εἶναι τὸ νοούμενον ὑπὸ πάντων· ἐδέησε γὰρ ἂν πλείω τῷ ἀριθμῷ εἶναι τὰ νοητὰ εἶδη, εἰ ἦσαν πλείους οἱ νοῖ· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ νοητὸν εἶδος αὐτὸ τὸ νοούμενον, ἀλλ' ὁμοιότης αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ διὰ τοῦτο, ἐὰν ὡσι πλείους οἱ νοῖ ἔχοντες ὁμοιότητα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἔσται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα νοούμενον παρὰ πᾶσι. Καὶ διὰ τοῦτο φανερόν ἐστιν, ὅτι καὶ αἱ χωρισταὶ οὐσίαι νοοῦσι τὰς ὑπάρξεις τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ἃς ἡμεῖς νῦν νοοῦμεν, καὶ ὁμῶς οἱ νοῖ αὐτῶν διάφοροι εἰσὶν· ἔθεν εἰ ὁ λόγος αὐτῶν δραστήριος ἦν, οὐκ ἂν ἠδύναντο φυγεῖν τὸ ἄτοπον, ὃ συμπεραίνουσιν ἐκ τῆς αὐτῶν θέσεως, ἐκ τοῦ ἕνα δηλονότι εἶναι τὸν νοῦν ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις. Οὐ γὰρ δύνανται τιθέναι ἕνα νοῦν εἶναι ἐν ἅπασιν τοῖς νοοῦσιν.

35

Leçon IX.

Ἀπορίσειε δ' ἄν τις. Δείξας ὁ Φιλόσοφος τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ τὸ τούτου ἀντικείμενον, ἐνταῦθα κινεῖ τινὰς ἀπορίας περὶ τὰ προδιωρισμένα καὶ διαιρεῖται εἰς μέρη δύο· ἐν τῷ πρώτῳ κινεῖ τὰς ἀπορίας· ἐν τῷ δευτέρῳ λύει αὐτάς, ἐν τῷ· Ἡ τὸ μὲν πάσχειν· κινεῖ δὲ πρῶτον δύο ἀπορίας, ὧν ἡ πρώτη αὕτη ἐστίν, ἡ δὲ δευτέρα, ἐν τῷ· Ἐτι· δ' εἰ νοητός. Ἐστὶ τοίνυν ἡ πρώτη ἀπορία τοιαύτη. Εἰ ὁ νοῦς ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ ἀπαθής καὶ οὐδὲν ἔχον οὐδὲν κοινόν, ὡς Ἀναξαγόρας φησί, πῶς ὁ νοῦς δύναται νοεῖν, ἐπεὶ τὸ νοεῖν πάσχειν τί ἐστὶ, καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πάσχοντος εἶναι δοκεῖ τὸ ἔχειν τι κοινόν μετὰ τοῦ ποιούντος, διότι ἐφόσον τι κοινόν ἐστὶν ἀμφοτέροις, τῷ ποιούντι δηλονότι καὶ τῷ πάσχοντι, δοκεῖ τὸ μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν· δεῖ γὰρ δήπου τὰ ποιούντα καὶ τὰ πάσχοντα κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ περὶ γενέσεως λέγεται. Εἶτα τίθησι τὴν δευτέραν ἀπορίαν, ἐν τῷ· Ἐτι· δ' εἰ νοητός. Καὶ αὕτη ἡ ἀπορία ἀναφύεται ἐξ ὧν προέλεγεν, ὅτι ὁ νοῦς γενόμενος ἐνεργεία καὶ ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ ἐστὶν ἡ ἀπορία τοιαύτη. Εἰ ὁ νοῦς νοητός ἐστὶ, τοῦτο οὐστὶ τρόποις συμβαίνειν δύναται· ἐνὶ μὲν, ὥστε εἶναι νοητὸν καθ'αυτῷ, καὶ οὐ κατ' ἄλλο· ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ, ὥστε ἔχειν τι συνημμένον ἑαυτῷ, ὅπερ ποιοίη ἂν αὐτὸν νοητὸν. Εἰ μὲν οὖν καθ'αυτὸν ἐστὶ νοητός, καὶ οὐ δ' ἄλλο, τὸ δὲ νοητὸν, καθὼ τοιοῦτον, ἐστὶν ἐν τῷ εἶδει, ἔψεται, εἰ μὴ μόνον τὸ νοούμενον ὑπὸ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτός ἐστὶ νοητός, ὅτι καὶ τὰ ἄλλα νοητὰ νοῦς ἔσονται, καὶ οὕτω πάντα τὰ νοητὰ νοήσουσιν. Εἰ δὲ αὖ νοητός ἐστὶ διὰ τὸ ἔχειν τι συνημμένον ἑαυτῷ, ὡς εἴρηται, ἔψεται ἔχειν τι αὐτὸν ἕτερον, ὃ ποιοίη ἂν αὐτὸν νοητὸν, ὡπερ καὶ τὰ ἄλλα τὰ νοούμενα, καὶ οὕτω δοκεῖ ταυτὸν ἔπεσθαι, ὅπερ καὶ πρότερον, δηλονότι· αἰεὶ νοούμενον πᾶν καὶ αὐτὸ νοῦν εἶναι καὶ νοεῖν.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἡ τὸ μὲν πάσχειν, λύει τὰς προεκτεθειμένας ἀπορίας, καὶ πρῶτον τὴν πρώτην λέγων ὅτι, ὡς διήρηται πρότερον τὸ πάσχειν, ὅτε ἐπραγματευόμεθα περὶ τῆς αἰσθήσεως, τὸ πάσχειν λέγεται κατὰ τι κοινόν, τουτέστι τὸ πάσχειν κοινόν ἐστὶ πρὸς τε τὰ πάθη, ὅπερ εἰσὶν εἰς τὰς ἐναντίας διαθέσεις, ὡπερ ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς φυσικοῖς πράγμασιν ἀμοιβαῖον πάθος τοῖς κοινωνοῦσιν ἐν τῇ ὕλῃ, καὶ πρὸς τὸ πάσχειν, ὃ λέγεται κατὰ πρόσληψιν μόνον. Ὁ νοῦς τοίνυν λέγεται πάσχειν, καθόσον ἐστὶ τρόπῳ τινὶ ἐν δυνάμει πρὸς τὰ νοητὰ καὶ οὐδὲν ἐστὶν αὐτῶν ἐνεργεία πρὸ τοῦ νοεῖν. Δεῖ δὲ οὕτως εἶναι, ὡπερ συμβαίνει ἐν τῷ πίνακι εἴτουν τῷ γραμματεῖω, ἐν ᾧ οὐδὲν ἐστὶν ἐνεργεία γεγραμμένον, δύνανται μέντοι πολλὰ γράφεσθαι. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, ὅτι οὐδὲν τῶν νοητῶν ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἐνεργεία ἀλλ' ἐν δυνάμει μόνον. Καὶ διὰ τούτου

ἀποκλείεται ἢ τε τῶν ἀρχαίων φυσικῶν δόξα, τιθέντων τὴν ψυχὴν συντεθεῖσθαι ἐκ πάντων, ἵνα νοῆ πάντα, καὶ ἢ τοῦ Πλάτωνος, ὃς ἐτίθετο φύσει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἔχειν πάντων τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐπιλανθανομένην τρόπον τινὶ διὰ τὸ οἶον ἐπιπροσθεῖσθαι τῷ σώματι ἐνουμένην αὐτῇ, αἰσθῆς ἀναμιμνήσκεισθαι· διὸ καὶ ἔλεγε τὸ μαγθάνειν οὐδὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἀναμιμνήσκεισθαι.

Εἶτα λέγων· Καὶ αὐτὸς δὲ νοητὸς ἐστὶ, λύει τὴν δευτέραν ἀπορίαν· καὶ πρῶτον λύει τὸ ζήτημα· δεύτερον, ἀποκρίνεται πρὸς ἀντίθεσιν εἰς τοῦναντίον πεποιημένην, ἐν τῇ· Τοῦ δὲ μὴ ἀεὶ νοεῖν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς ἐστὶ νοητὸς οὐ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τι εἶδος νοητῶν, ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα νοητά, ὃ δείκνυσιν ἐκ τοῦ τὸ ἐνεργείᾳ νοητῶν καὶ τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν εἶναι, ὡσπερ προεῖρηκεν, ὅτι τὸ ἐνεργείᾳ αἰσθητῶν καὶ ἡ ἐνεργείᾳ αἰσθητῶν ἐν ἐστίν. Ἔστι δὲ τι νοητῶν ἐνεργείᾳ διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι τῆς ὕλης. Ὡς γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὡς ἔχουσι τὰ χωριστὰ τῆς ὕλης, οὕτως εἰσὶ καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι ἐν τοῖς ἀνευ ὕλης, τουτέστιν ἐὰν λάβωμεν νοητὰ ἐνεργείᾳ, τὸ αὐτὸ ἐστὶ νοῦν καὶ νοούμενον, ὡσπερ ταυτόν ἐστὶν ἐνεργείᾳ αἰσθανόμενον καὶ ἐνεργείᾳ αἰσθητῶν. Αὕτη γὰρ ἡ θεωρητικὴ ἐπιστήμη ταυτόν ἐστὶ καὶ τὸ οὕτως ἐπιστητῶν, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἐπιστητῶν ἐστὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ νοηθέντος πράγματος· τὸ δὲ εἶδος τοῦ νοηθέντος πράγματος ἐνεργείᾳ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ νοῦ, καὶ οὕτω δι' αὐτοῦ ἑαυτὸν νοεῖν δύναται. Ὅθεν καὶ ἀνωτέρω ὁ Φιλόσοφος δι' αὐτοῦ τοῦ νοεῖν καὶ διὰ τοῦ νοουμένου τὴν φύσιν ἐξήτασε τοῦ δυνάμει νοῦ. Οὐ γὰρ γινώσκομεν τὸν ἡμέτερον νοῦν, εἰ μὴ διὰ τοῦ νοεῖν ὅτι νοοῦμεν. Συμβαίνει δὲ τοῦτο τῷ δυνάμει νοῦ, τὸ μὴ νοεῖν διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας ἀλλὰ διὰ τοῦ νοητοῦ εἶδους, ἐκ τοῦ δυνάμει μόνον εἶναι αὐτῶν ἐν τῇ τάξει τῶν νοητῶν. Δείκνυσι γὰρ ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ [ἐνάτῳ] τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι οὐδὲν νοεῖται εἰ μὴ καθό ἐστὶν ἐνεργείᾳ. Καὶ δυνατόν ἐστὶν ἡμῶν εὐρίσκειν κὰν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασι τὸ γὰρ δυνάμει μόνον ὑπάρχον ἐν αὐτοῖς, ἢ πρώτη δηλονότι ὕλη, οὐκ ἐνεργεῖ εἰ μὴ καθόσον δέχεται τὸ εἶδος, δι' οὗ εἰς τὴν ἐνέργειαν ἄγεται. Ἀλλὰ ἡ πρώτη ὕλη οὐκ ἔχει τινὰ ἐνέργειαν διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ συνημμένου εἶδους αὐτῇ· αἱ δὲ αἰσθηταὶ οὐσίαι κατὰ τι μὲν ἐν δυνάμει, κατὰ τι δὲ ἐνεργείᾳ τυγχάνουσιν, καθ' ἑαυτὰς ἔχουσι τινὰ ἐνέργειαν. Ὡσαύτως καὶ ὁ δυνάμει νοῦς, ὃς ἐστὶ δυνάμει μόνον ἐν τῇ τάξει τῶν νοητῶν, οὔτε νοεῖ, οὔτε νοεῖται εἰ μὴ διὰ τοῦ εἶδους τοῦ ἐν αὐτῷ προσελημμένου. Ὁ δὲ Θεός, ὃς ἐστὶν ἐνέργεια καθαρὰ ἐν τῇ τάξει τῶν νοητῶν, καὶ αἱ ἄλλαι χωρισταὶ οὐσίαι, αἵτινες εἰσὶ μεταξὺ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας νοοῦσι τε καὶ νοοῦνται.

Ἐφεξῆς λέγων· Τοῦ δὲ μὴ αἰεὶ νοεῖν, ἀποκρίνεται πρὸς τὴν εἰς τοῦναντίον ἀντίθεσιν λέγων ὡς, ἐπειδὴ ὁ δυνάμει νοῦς ἔχει τὸ ποιοῦν αὐτὸν νοητὸν, ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα, λείπεται ἐπισκέψασθαι καὶ ἀποδοῦναι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐκ αἰεὶ τὸ νοητὸν νοεῖ. Καὶ ἡ αἰτία ἐστὶν αὕτη, ὅτι ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς ἔχουσιν ὕλην τὸ εἶδος οὐκ ἐστὶ νοητὸν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν μόνον· τὸ δὲ δυνάμει νοητὸν οὐκ ἐστὶ ταῦτὸν μετὰ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐνεργεῖα νοητὸν. Ὅθεν ἐν τοῖς ἔχουσιν εἶδος ἐν ὕλῃ οὐχ ὑπάρξει νοῦς, ὥστε δηλονότι νοεῖν δύνασθαι, διότι ὁ νοῦς τῶν τοιούτων, τουτέστι τῶν νοητῶν, δύναμὶς τίς ἐστὶν ὕλης χωρὶς· τὸ δὲ ἐν τῇ ὕλῃ ὑπάρχον ἐστὶ νοητὸν, ἀλλὰ δυνάμει μόνον· τὸ δὲ ἐν τῷ νῷ, ἐστὶν εἶδος νοητὸν κατ' ἐνέργειαν.

Leçon X.

Ἐπειδ' ὡσπερ. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, νῦν διορίζειται περὶ τοῦ ποιοῦντος νοῦ, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν εἶνα· τὸν ποιοῦντα νοῦν ἄλλον παρὰ τὸν δυνάμει νοῦν καὶ λόγῳ καὶ παραδείγματι· δεύτερον, δείκνυσι τοῦ νοῦ τούτου τὴν φύσιν, ἐν τῷ· Καὶ οὗτος ὁ νοῦς. Τίθησι τοίνυν λόγον τοιοῦτον. Ἐν πάσῃ φύσει, τῇ ποτὲ μὲν οὔσῃ δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ, δεῖ τιθέναι τι, ὅπερ ἐστὶν ὡσπερ ὕλη ἐν ἐκάστῳ γένει, ὅπερ δηλονότι ἐν δυνάμει ἐστὶ πρὸς πάντα τὰ τοῦ γένους ἐκείνου· καὶ ἄλλο, ὅπερ ἐστὶν ὡσπερ ποιητικὸν αἷτιον, ὅπερ οὕτως ἔχει ἐν τῷ ποιεῖν πάντα, ὡς ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν νοερὰν δύναμιν ποτὲ μὲν ἐστὶν ἐν δυνάμει, ποτὲ δὲ κατ' ἐνέργειαν. Ἀνάγκη τοίνυν ἐν τῇ νοερᾷ ψυχῇ ταύτας εἶναι τὰς διαφοράς, ὥστ' εἶναι δηλονότι ἓνα μὲν τινα νοῦν, ἐν ᾧ δυνατὸν πάντα νοητὰ γίνεσθαι, ὅς ἐστὶν ὁ δυνάμει νοῦς, περὶ οὗ προελέγετο· ἕτερον δὲ τινα νοῦν πρὸς τὸ δύνασθαι πάντα τὰ νοητὰ ποιεῖν ἐνεργείᾳ, ὅς καλεῖται νοῦς ποιῶν· καὶ ἐστὶν αὐτὸς ὡσπερ ἕξις τις.

Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς λέξεως κινήθεντες τινές, ἔθεντο τὸν ποιοῦντα νοῦν τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ νῷ, ὅς ἐστὶν ἕξις τῶν ἀρχῶν, ὅπερ ἀδύνατον εἶναι διὰ τὸ τὸν νοῦν, ὅς ἐστὶν ἕξις τῶν ἀρχῶν, προὑποτιθέναι εἶδη τινὰ ἐνεργείᾳ νοηθέντα, δηλονότι τοὺς τῶν ἀρχῶν ὄρους, ὧν διὰ τῆς νοήσεως νοοῦμεν καὶ γινώσκομεν τὰς ἀρχάς, καὶ οὕτως ἠκολούθησεν ἂν τὸν ποιοῦντα νοῦν μὴ ποιεῖν πάντα τὰ νοητὰ ἐνεργείᾳ, ὡς ἐνταῦθα φησὶν ὁ Φιλόσοφος. Δεῖ τοίνυν λέγειν, ὅτι ἡ ἕξις ἐνταῦθα λαμβάνεται καθὼς εἶωθε πολλάκις ὁ Φιλόσοφος ὀνομάζειν πᾶν εἶδος καὶ φύσιν ἅπασαν ἕξιν, καθὸ ἡ ἕξις ἀντιδιαρεῖται τῇ στερήσει καὶ τῇ δυνάμει, ὡς καὶ ἐνταῦθα, ἕξιν ὀνομάζων τὸν νοῦν, διακρίνει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δυνάμει νοῦ. Ὅθεν

φησὶν εἶναι αὐτὸν ἐξιν, ὥσπερ τὸ φῶς, ἕπερ τρόπον τινὰ ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα εἶναι. Καὶ φησί· Τρόπον τινὰ, διὰ τὸ εἰρηκέναί ἀνωτέρω, ὅτι τὸ χρῶμα καθ'αυτὸ ἐστὶν ἐρατόν. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ ποιεῖ τὸ φῶς ἐνεργείᾳ εἶναι αὐτὸ χρῶμα, καθόσον ποιεῖ τὸ διαφανὲς ἐνεργείᾳ εἶναι, ὥστε δύνασθαι αὐτὸ κινεῖσθαι ὑπὸ τοῦ χρώματος, 5 καὶ οὕτω τὸ χρῶμα φαίνεσθαι. Ὁ δὲ ποιῶν νοῦς ποιεῖ αὐτὰ τὰ νοητὰ ἐνεργείᾳ εἶναι, πρότερον ὄντα δυνάμει, διὰ τοῦ ἀφαιρεῖν αὐτὰ καὶ ἀφέλκειν τῆς ὕλης· οὕτω γὰρ εἰσὶν νοητὰ ἐνεργείᾳ, ὡς εἴρηται. Προάγεται δὲ ὁ Ἀριστοτέλης θεῖναι τὸν ποιῶντα νοῦν, βουλόμενος ἀποκλείσαι τὴν δόξαν τοῦ Πλάτωνος, ὅς ὑπέθετο τὰς τῶν πραγμάτων οὐσίας εἶτουν ὄντότητος 10 τῶν αἰσθητῶν κεχωρισμένας εἶναι τῆς ὕλης καὶ ἐνεργείᾳ νοητάς, ἀνθ' ὅτου οὐδ' ἀναγκαῖον τὴν ἐκείνῳ θεῖναι τινὰ νοῦν ποιῶντα. Ἀλλὰ διότι ὁ Ἀριστοτέλης τίθησι τὰς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων ὑπάρξεις καὶ ὄντότητος ἐν f. 336 τῇ ὕλῃ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι νοητάς ἐνεργείᾳ, ἐδέησεν αὐτῷ καὶ νοῦν τινὰ θεῖναι, ὅς ἀποσπῶν ἂν αὐτάς καὶ ἀφέλκοι τῆς ὕλης, καὶ οὕτω ποιοίη 15 αὐτάς ἐνεργείᾳ νοητάς.

Ἐφεξῆς λέγων· Καὶ οὗτος ὁ νοῦς, τίθησι τέσσαράς τινὰς ιδιότη-
 τας τοῦ ποιῶντος νοῦ, ὧν πρώτη ἐστὶ τὸ χωριστὸν αὐτὸν εἶναι· δευτέρα,
 τὸ ἀπαθῆ· τρίτη, τὸ ἀμιγῆ, τουτέστι μὴ συγκείμενον ἐκ τῶν σωματικῶν
 φύσεων μηδὲ συνημμένον ὀργάνῳ σωματικῷ, καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις 20
 συνέρχεται μετὰ τοῦ δυνάμει νοῦ. Τετάρτη δὲ ιδιότης ἐστὶν αὐτοῦ τὸ
 ἐνεργείᾳ εἶναι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, κὰν τούτῳ διαφέρει τοῦ δυνάμει
 νοῦ, ὅς ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν δυνάμει, ἀλλ' ἐστὶν ἐνεργείᾳ μόνον
 κατὰ τὸ προσληφθὲν εἶδος. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν τεσσάρων τούτων
 παρακολουθημάτων εἰσάγει λόγον τινὰ τοιοῦτον. Τὸ ποιῶν ἐστὶ τιμιώ- 25
 τερον τοῦ πάσχοντος, καὶ ἢ ποιητικὴ ἀρχή, τῆς ὕλης. Ἀλλ' ὁ ποιῶν νοῦς
 παραβάλλεται πρὸς τὸν δυνάμει νοῦν ὡς τὸ ποιῶν πρὸς τὴν ὕλην, ὡς
 εἴρηται. Ὁ ποιῶν ἄρα νοῦς ἐστὶν εὐγενέστερος καὶ τιμιώτερος τοῦ δυνά-
 μει νοῦ. Ἀλλὰ ὁ δυνάμει νοῦς ἐστὶ χωριστὸς καὶ ἀμιγῆς καὶ ἀπαθῆς, ὡς
 προεῖρηται. Πολλῷ ἄρα μᾶλλον ὁ ποιῶν νοῦς τοιοῦτος ἐστίν. Ἐξ οὗ 30
 δῆλόν ἐστὶ καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐνεργείᾳ ἐστίν, διότι τὸ ποιῶν
 οὐκ ἐστὶ τιμιώτερον τοῦ πάσχοντος καὶ τῆς ὕλης, εἰ μὴ καθό ἐστὶν
 ἐνεργείᾳ.

Τῇ προφάσει δὲ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων τινὲς ἔθεντο τὸν ποιῶντα
 νοῦν οὐσίαν εἶναι κεχωρισμένην καὶ διαφέρειν αὐτὸν κατ' οὐσίαν τοῦ 36
 δυνάμει νοῦ· τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθὲς εἶναι δοκεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἀρκούντως
 ἦν ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς φύσεως συνεστῶς, εἰ μὴ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ ἀρχάς,
 αἷς δύναται ἂν τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἐκπληροῦν, ἢ ἐστὶ τὸ νοεῖν, ἦντινα δὴ

ἐνέργειαν ἐκπληροῦσθαι ἀδύνατον εἰ μὴ διὰ τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ τοῦ
 ποιούντος νοῦ. Ὅθεν ἡ τελειότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπαιτεῖ ἐκάτερον
 αὐτῶν εἶναι τι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ὅρῳμεν δὲ καὶ ὅτι, καθὼς ἡ ἐνέργεια
 τοῦ δυνάμει νοῦ, ἣτις ἐστὶ τὸ δέχεσθαι τὰ νοητά, ἀποδίδοται τῷ ἀνθρώπῳ,
 οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ποιούντος νοῦ, ἣτις ἐστὶ τὸ ἀποσπᾶν καὶ ἀφέλκειν
 τὰ νοητά. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἠδύνατο εἶναι, εἰ μὴ ἡ εἰδικὴ ἀρχὴ τῆς
 τοιαύτης ἐνεργείας ἦν αὐτῇ συνημμένη κατὰ τὸ εἶναι. Οὐδὲ ἀρκεῖ πρὸς
 τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀποδίδοσθαι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τὰ νοητά εἶδη, τὰ
 γενόμενα διὰ τοῦ ποιούντος νοῦ, ἔχειν ὡς ὑποκείμενον τρόπῳ τινὶ τὰ
 10 φαντάσματα ἐν ἡμῖν ὄντα, ὅτι περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ πραγματευόμενοι
 πρότερον ἐλέγομεν τὰ εἶδη μὴ εἶναι νοητά ἐνεργείᾳ, εἰ μὴ καθὼς εἰσὶν
 ἀπεσπασμένα τῶν φαντασμάτων· καὶ οὕτως αὐτῶν μεσιτευόντων ἀδύνατον
 ἂν εἴη τὴν τοῦ ποιούντος νοῦ ἐνέργειαν ἡμῖν ἀποδίδοσθαι. Καὶ διὰ ταῦτα
 ὁ ποιῶν νοῦς παραβάλλεται πρὸς τὰ ἐνεργείᾳ νοητὰ εἶδη, ὡς ἡ τέχνη
 15 πρὸς τὰ εἶδη τῶν τεχνητῶν· δι' ὧν φανερόν ἐστι μὴ ἔχειν τὰ τεχνητὰ
 τὴν τῆς τέχνης ἐνέργειαν. Ὅθεν καὶ δοθέντος τὰ εἶδη τὰ γενόμενα ἐνεργείᾳ
 νοητὰ ἐν ἡμῖν εἶναι, οὐκ ἂν ἠκολούθησεν ἡμᾶς δύνασθαι ἔχειν τὴν ἐνέργειαν
 τοῦ ποιούντος νοῦ. Ἔστι δὲ καὶ ἀπ' ἐναντίας τῷ τοῦ Ἀριστοτέλους σκοπῷ
 ἡ προειρημένη θέσις, ἐναργῶς λέγοντος ἐν τῇ ψυχῇ εἶναι ταύτας τὰς δύο
 20 διαφοράς, δηλονότι τὸν τε ποιούντα νοῦν καὶ τὸν δυνάμει, ἐξ οὗ δίδωσι
 φανερώτατα νοεῖν, ὡς ἄρα αἱ δύο αὗται διαφοραὶ μέρη εἰσὶν ἧς δυνάμεις
 τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ οὐσίαι κεχωρισμένα. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα δοκοῦν ἀντι-
 κείσθαι τῷ λεγομένῳ τοῦτ' ἐστίν, ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς παραβάλλεται πρὸς
 τὰ νοητὰ ὡς δυνάμει ὑπάρχων πρὸς αὐτά· ὁ δὲ ποιῶν νοῦς παραβάλλεται
 25 πρὸς ταῦτα ὡς ἐνεργείᾳ ὧν· ἀδύνατον δὲ δοκεῖ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ
 παραβάλλεσθαι οὕτως, ὥστε καὶ δυνάμει εἶναι, καὶ ἐνεργείᾳ. Ὅθεν οὐ
 δοκεῖ τὸν ποιούντα νοῦν καὶ τὸν δυνάμει νοῦν δύνασθαι συνέρχεσθαι ἐν
 μιᾷ οὐσίᾳ τῇ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐκ προχείρου λύεται, ἐάν τις ὀρθῶς
 θεωρήσῃ πῶς τε ὁ δυνάμει νοῦς ἐν δυνάμει ἐστὶ πρὸς τὰ νοητά, καὶ πῶς
 30 τὰ νοητὰ εἰσὶν ἐν δυνάμει πρὸς τὸν ποιούντα νοῦν. Ἔστι γὰρ ὁ δυνάμει
 νοῦς ἐν δυνάμει πρὸς γε τὰ νοητά, ὡσπερ τὸ ἀδιόριστον πρὸς τὰ διωρισμένα·
 ὁ γὰρ δυνάμει νοῦς οὐκ ἔχει διωρισμένως φύσιν τινὸς τῶν αἰσθητῶν
 πραγμάτων, ἕκαστον δὲ νοητὸν ἐστὶ φύσις τις διωρισμένη τινὸς εἶδους.
 Ὅθεν καὶ προεῖρηκε τὸν δυνάμει νοῦν πρὸς τὰ νοητὰ παραβάλλεσθαι,
 35 ὡσπερ γραμματεῖόν τι εἶπουν πίνακα πρὸς διωρισμένας γραφάς. Ὅσον
 δὲ πρὸς τοῦτο, εἴπερ ὁ ποιῶν νοῦς εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν τῶν νοητῶν ἀπάντων
 διορισμόν, οὐκ ἂν ὁ δυνάμει νοῦς ἐδεῖτο τῶν φαντασμάτων, ἀλλὰ διὰ
 f. 336^v μόνου τοῦ ποιούντος νοῦ ἀνήγετο ἂν εἰς τὴν ἐνέργειαν πάντων | τῶν νοητῶν,

καὶ οὕτως οὐ παρεβάλλεται ἂν πρὸς τὰ νοητὰ ὡς τὸ ποιῶν πρὸς τὸ ποιούμενον, ὡς ἐνταῦθα φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ἀλλ' ὡς ὑπάρχων αὐτὰ τὰ νοητὰ. Παραβάλλεται τοίνυν ὡς ἐνέργεια πρὸς πάντα τὰ νοητὰ, καθόσον ἐστὶ δύναμις τις αἴϋλος ποιητική, δυναμένη καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίᾳ ποιεῖν ἑαυτῇ, δηλονότι αἴϋλα, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰ δυνάμει νοητὰ ὑπάρχοντα ποιεῖ νοητὰ ἐνεργείᾳ, ὡσπερ καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ χρώματα ἐνεργείᾳ, οὐχ ὅτι αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸν διορισμὸν τῶν χρωμάτων. Ἄυτη δὲ ἡ ποιητικὴ δύναμις ἐστὶ μέθεξις τις τοῦ νοεροῦ φωτὸς καὶ κοινωνία παρὰ τῶν κεχωρισμένων οὐσιῶν, καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἐστὶν ὡς ἕξις τις, ὅλον φῶς, ὅπερ οὐκ ἂν ἤρμοζε περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι εἰ ἦν οὐσία κεχωρισμένη.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ἐὐ αὐτὸ δὲ ἐστὶν, διορίζεται περὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὰς ιδιότητας τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ· δεύτερον, δείκνυσι τὰς ιδιότητας ὅλου τοῦ νοεροῦ μέρους, καθὼ διακέκριται τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ· Χωρισθεῖς δέ. 15 Περὶ τὸ πρῶτον τίθησι τρεῖς ιδιότητας τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ὧν πρώτη ἐστὶν ὅτι ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη ἐστὶ τὸ αὐτὸ τῷ ἐπιστητῷ πράγματι, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ. Δεύτερον ἐστὶν, ὅτι ἡ κατὰ δυνάμει ἐπιστήμη ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐστὶ προτέρα τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμης. Ἄλλὰ καθόλου οὐκ ἐστὶ προτέρα οὐ μόνον φύσει, ἀλλ' οὐδὲ 20 χρόνῳ· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ [ἐνάτῳ] τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι ἐνεργείᾳ ἐστὶ προτέρα τῆς δυνάμεως φύσει· χρόνῳ δὲ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἡ δύναμις προτέρα ἐστὶ τῆς ἐνεργείας, διότι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρότερον μὲν ἐστὶ δυνάμει, ὕστερον δὲ ἐνεργείᾳ γίνεται. Ἄλλὰ καθόλου διαλεγόμενοις καὶ χρόνῳ ἡ ἐνέργεια προτέρα ἐστὶ· τὸ γὰρ ἐν δυνάμει 25 οὐκ ἄγεται εἰς ἐνέργειαν εἰ μὴ διὰ τινος ἐνεργείᾳ ὄντος. Οὕτω δὲ καὶ περὶ τοῦ δυνάμει εἰδότης ἔχει, ὅτι οὐ γίνεται ἐνεργείᾳ ἐπιστήμων οὔτε δι' εὐρέσεως, οὔτε διὰ μαθήσεως εἰ μὴ διὰ τινος ἐπιστήμης προὑπαρχούσης ἐνεργείᾳ, διότι πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ ἐκ προὑπαρχούσης γίνεται γνώσεως, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὑστέρων λέγεται. Τρίτη 30 ιδιότης ἐστὶ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ἣ διακέκριται τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ τοῦ ἐν ἕξει νοῦ, ὧν ἑκάτερος ποτὲ μὲν νοεῖ, ποτὲ δὲ οὐ νοεῖ. Ἄλλὰ τοῦτο οὐ δύναται λέγεσθαι περὶ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ὅστις ἐν αὐτῷ συνίσταται τῷ νοεῖν.

Ἐφεξῆς λέγων· Χωρισθεῖς δ' ἐστὶ, τίθησιν ιδιότητας ὅλης τῆς νοερᾶς μοίρας, καὶ τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο· πρῶτον μὲν γὰρ προτίθησιν 35 τὴν ἀλήθειαν· δεύτερον, ἐκβάλλει τὴν ἀντίθεσιν, ἐν τῷ· Οὐ μνημονεύομεν δέ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι μόνος ὁ νοῦς κεχωρισμένος ἐστὶ τοῦθ' ὅπερ ἀληθῶς ἐστὶν ὅπερ οὐ δύναται νοεῖσθαι οὔτε περὶ τοῦ ποιούντος νοῦ,

οὔτε περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ μόνον, ἀλλὰ περὶ ἀμφοτέρων, διότι περὶ ἑκατέρου προεῖρηκεν, ὅτι ἔστι κεχωρισμένος. Καὶ οὕτω φαίνεται: ὅτι ἐνταῦθα διαλέγεται περὶ δλης τῆς νοεραῆς μοίρας, ἣτις δὴ λέγεται κεχωρισμένη ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν ἐνέργειαν ἄνευ ὀργάνου σωματικοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀρχῇ τούτου τοῦ βιβλίου εἶπεν ὅτι, εἴ τις ἐνέργεια ψυχῆς ἐστὶν ἰδία αὐτῆς, προσήκει τὴν ψυχὴν χωρίζεσθαι, συμπεραίνει ὅτι τοῦτο μόνον τὸ μέρος τῆς ψυχῆς, δηλονότι τὸ νοερόν, ἐστὶν ἀφθαρτον καὶ ἀίδιον. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐν τῷ δευτέρῳ προεῖρηκεν, ὅτι τοῦτο τὸ γένος τῆς ψυχῆς χωρίζεται τῶν ἄλλων, ὡς τὸ ἀίδιον τοῦ φθαρτοῦ. Λέγεται: δὲ ἀίδιον, οὐχ ὅτι ἀεὶ ἦν, ἀλλ' ὅτι ἀεὶ ἔσται: ὅθεν ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι τὸ εἶδος οὐδέποτε ἐστὶ πρὸ τῆς ὕλης, ἀλλ' ὑπερον ὑπομένει ἢ ψυχῇ, οὐ πάσα, ἀλλ' ὁ νοῦς.

Ἐφεξῆς λέγων· Οὐ μνημονεύομεν δέ, ἀποκλείει τινὰ ἀντίθεσιν. Ἡδύνατο γὰρ τις πιστεύειν ὡς, ἐπεὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς νοεραῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀφθαρτον, ὑπομενεῖ μετὰ τὸν θάνατον ἐν τῇ νοεραῇ ψυχῇ ἢ τῶν πραγμάτων ἐπιστήμη τῷ αὐτῷ τρόπῳ ᾧ καὶ νῦν αὐτὴν ἔχει· οὗ τὸναντίον ἔλεγεν ἐν τῷ πρώτῳ, ὅτι τὸ νοεῖν φθείρεται, τινὸς ἐνδον φθαρέντος, καὶ ὅτι, φθαρέντος τοῦ σώματος, οὐκ ἀναμιμνήσκειται οὔτε ἀγαπᾷ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα νῦν φησὶν, ὅτι οὐ μνημονεύομεν, δηλονότι μετὰ τὸν θάνατον, ὧν ἐν τῇ ζωῇ ἐπιστάμεθα, διότι τοῦτο μὲν ἐστὶν ἀπαθές, τουτέστι τοῦτο τὸ μέρος τῆς νοεραῆς ψυχῆς ἀπαθές ἐστὶν· ὅθεν οὐκ ἐστὶν αὐτὸ ὑποκείμενον τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἔρωτος δηλονότι καὶ μνήμης | καὶ μίσους καὶ τῶν τοιούτων, ἃ μετὰ τινος σωματικοῦ συμβαίνουσι πάθους· ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός ἐστι, τουτέστι τὸ μέρος τῆς ψυχῆς τὸ τοῖς προειρημένοις πάθεσιν ὑποκείμενόν ἐστι φθαρτόν· ἀνίκει γὰρ τῇ αἰσθητικῇ μοίρᾳ. Λέγεται μέντοι τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς μέρος νοῦς, ὡσπερ καὶ λογικὸν λέγεται, καθόσον μετέχει πῶς τοῦ λόγου ἐν τῷ ὑκακούειν τῷ λόγῳ καὶ ἐπεσθαι τῇ κινήσει αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται. Ἄνευ δὲ τούτου τοῦ μέρους τῆς ψυχῆς τοῦ φθαρτοῦ οὐδὲν ὁ ἡμέτερος νοεῖ νοῦς· οὐ γὰρ νοεῖ τι χωρὶς φαντάσματος, ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθίσειται. Καὶ διὰ τοῦτο, ἀναιρεθέντος τοῦ σώματος, οὐ μένει ἐν τῇ ψυχῇ χωρισθεῖσα ἢ τῶν πραγμάτων ἐπιστήμη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ ἐνταῦθα νοεῖ. Ἄλλὰ πῶς ἂν τότε νοοίη, οὐκ ἐστὶ τῆς παρούσης πραγματείας διεξιέναι.

Leçon XI.

95

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀδιαιρέτων. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ νοῦ, ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, καὶ διαιρεῖται τοῦτο εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ διακρίνει τὰς δύο ἐνεργείας τοῦ νοῦ,

ἐν τῷ δευτέρῳ διορίζεται περὶ ἑκατέρας αὐτῶν, ἐν τῷ· Τὸ δὲ ἀδιαίρετον
 ἐστὶ διχῶς. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι μία ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἐστὶ καθὼ
 νοεῖ τὰ ἀδιαίρετα, ὡς δταν νοῆ ἀνθρωπον ἢ βοῦν ἢ ἄλλο τι τῶν ἀσυμπλέκτων,
 καὶ αὕτη ἡ νόησις ἐστὶν ἐν τούτοις, περὶ ἃ οὐκ ἐστὶ τὸ ψεῦδος, τοῦτο
 μὲν διὰ τὸ τὰ ἀσύμπλεκτα μῆτε ἀληθῆ εἶναι, μῆτε ψευδῆ· τοῦτο δὲ διὰ
 τὸ τὸν νοῦν μὴ ἀπατάσθαι ἐν τῷ τί ἐστίν, ὡς μετὰ ταῦτα δειχθήσεται.
 Ἄλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς νοητοῖς, ἐν οἷς τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος ἐστίν, ἤδη
 σύνθεσις τις τῶν νοουμένων πραγμάτων ἐστίν, ὡσπερ ὁπότεν ἐκ πολλῶν
 ἐν τι γίνηται. Καὶ τίθησι παραδείγματα κατὰ τὴν Ἐμπεδοκλέους δόξαν,
 ὡς ἔθετο πάντα τὰ γενητὰ εἶναι ἀπὸ ταυτομάτου, καὶ οὐ διὰ τι τέλος,
 ἀλλὰ καθὼς ἂν τύχοι ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν πραγμάτων διὰ τοῦ νεῖκου,
 καὶ τῆς συνθέσεως διὰ τῆς φιλίας· ἔθεν ἔλεγεν ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἐβλάστησαν
 πολλαὶ κορυφαὶ χωρὶς αὐχένων, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλα μέρη ζῶων κεχωρισ-
 μένα τῶν ἄλλων μερῶν. Καὶ φησὶν ὅτι ἐβλάστησαν ὡσανεὶ ἐκ τῶν
 στοιχείων προηγμένα χωρὶς σπέρματος ζῶων, ὡσπερ ἡ γῆ βλαστάνει βοτάνην
 χλοάζουσαν· ἀλλ' ὕστερον ταῦτα τὰ οὕτω διτηρημένα μέρη συνετέθησαν
 διὰ τῆς ὁμοιοῦσας, καὶ ἐκ τούτων γέγονεν ἐν ζῶον ἔχον μέρη διάφορα,
 ὡς κεφαλὴν, χεῖρας, πόδας καὶ τὰ ὅμοια. Καὶ ὅπου μὲν συνέστη ζῶον
 ἔχον τὰ πρὸς σύστασιν ἀναγκαῖα μέρη πάντα, τοῦτο τὸ ζῶον ἐσώθη τε
 καὶ ἐγέννησεν ὅμοιον ἑαυτῷ. Εἰ δὲ ἐνέλειψέ τι τῶν μερῶν ἐκείνων, οὐκ
 ἠδυνήθη φυλαχθῆναι οὐδὲ ἔμεινεν ἐν τῷ ὁμοίῳ ἑαυτῷ διὰ γενέσεως.
 Ὡσπερ τοίνυν Ἐμπεδοκλῆς ἔθετο τὴν φιλίαν συντιθέναι πολλὰ μέρη καὶ
 συνιστᾶν ἐξ αὐτῶν ἐν ζῶον, οὕτω καὶ ὁ νοῦς πολλὰ ἀσύμπλεκτα πρότερον
 κεχωρισμένα συντίθησιν καὶ ποιεῖ ἐξ αὐτῶν ἓνα νοῦν, ἐν ᾗ δὴ συνθέσει
 ποτὲ μὲν ἡ ἀλήθεια ἐστὶ, ποτὲ δὲ τὸ ψεῦδος· ἀλήθεια μὲν, ὁπότε συντίθησι
 τὰ ἐν τῷ πράγματι ὄντα ἢ σύνθετα, ὡσπερ ὁπότε συντίθησι τὸ ἀσύμμετρον
 καὶ τὴν διάμετρον· ἡ γὰρ τοῦ τετραγώνου διάμετρος ἐστὶν ἀληθῶς ἀσύμ-
 μετρος τῇ πλευρᾷ. Ψευδῆς δὲ ἐστὶν ἡ σύνθεσις, ὁπότε συντίθησι τὰ μὴ
 ὄντα συντεθειμένα ἐν τοῖς πράγμασιν, ὡσπερ ὁπότε συντίθησι τῇ διαμέτρῳ
 τὸ σύμμετρον, λέγων ὅτι ἡ τοῦ τετραγώνου διάμετρος ἐστὶ σύμμετρος τῇ
 πλευρᾷ. Τὸ τοίνυν σύμμετρον καὶ τὴν διάμετρον ποτὲ μὲν ἰδίᾳ καὶ
 κεχωρισμένως ὁ νοῦς νοεῖ, καὶ τότε εἰσὶ δύο νοητά· ὁπότεν δὲ ταῦτα
 συνθῆ, ἐν γίνεται νοητόν, καὶ ἅμα νοεῖται ὑπὸ τοῦ νοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ περ
 ὁ νοῦς οὐκ αἰεὶ τὰ ἐνεστῶτα συντίθησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ γεγεννημένα καὶ τὰ
 ἐσόμενα, διὰ τοῦτο ἐπάγει ὅτι, εἴπερ ὁ νοῦς ποιήσειεν σύνθεσιν τῶν
 γεγεννημένων ἢ ἐσομένων, δεῖ συννοεῖν αὐτὸν τῇ ἰδίᾳ συνθέσει καὶ τὸν
 παρελθόντα χρόνον καὶ μέλλοντα καὶ οὕτω συντιθέναι μορφοῦντα καὶ
 εἰδοποιοῦντα τὴν σύνθεσιν ἐπὶ τοῦ παρελθόντος, ἢ τοῦ μέλλοντος. Καὶ

7 καὶ: ἡ B

14 ὡσανεὶ: ὡς ἂν B

25 ἡ om B ἀληθές B

ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστι δείκνυσι, διότι ἐνδέχεται τινὰς συνθέσεις ἐπὶ τε
 τοῦ παρωχηκότος καὶ τοῦ μέλλοντος εἶναι ψευδεῖς, τὸ δὲ ψεῦδος αἰεὶ ἐν
 τῇ συνθέσει ἐστί. Καὶ γὰρ τὸ ψεῦδος ἐστίν, ἂν τὸ μὴ λευκὸν συντεθῇ
 τῷ λευκῷ, ὡς εἰάν λέγωμεν· ὁ κύκνος οὐκ ἐστὶ λευκός· ἢ εἰ τὸ λευκὸν
 6 συντιθεοῖτο τῷ μὴ λευκῷ, ὡς εἰάν τις λέγῃ· ὁ κόραξ ἐστὶ λευκός. Καὶ
 f. 837^v διότι πᾶν ὅπερ ἐνδέχεται καταφῆσαι, ἐνδέχεται καὶ ἀποφῆσαι, | ἐπάγει
 ὅτι τὰ προειρημένα πάντα δύναται γίνεσθαι κατὰ διαίρεσιν. Δύναται γὰρ
 ἢ ψυχὴ διαίρειν καὶ κατὰ τὸν ἐνεστώτα χρόνον, καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα,
 καὶ τὸν μέλλοντα, καὶ ψευδῶς, καὶ ἀληθῶς. Οὕτως οὖν φανερόν ἐστιν
 10 ὡς, ἐπεὶ ἢ σύνθεσις καὶ ἢ διαίρεσις οὐ μόνον ἐστὶ κατὰ τὸν ἐνεστώτα
 χρόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα καὶ μέλλοντα, τὸ δὲ ἀληθές καὶ
 τὸ ψεῦδος συνίσταται ἐν τῇ συνθέσει καὶ διαίρεσει, δεῖ τὸ ἀληθές καὶ τὸ
 ψεῦδος μὴ μόνον γίνεσθαι ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ ἐνεστώτος χρόνου συνθέσεσιν,
 ὡς ἐπὶ τοῦ· Κλέων λευκός ἐστίν· ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ παρεληλυ-
 15 θότος καὶ μέλλοντος, οἷον· Κλέων ἐστὶ, ἢ ἦν λευκός. Δεῖ δὲ θεωρεῖν,
 ὅτι ἢ σύνθεσις τῆς προτάσεως οὐκ ἐστὶν ἔργον τῆς φύσεως, ἀλλ' ἔργον
 τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι τὸ ποιοῦν ἕκαστον
 τῶν νοητῶν ἐν τῷ συντιθέσθαι προτάσεις ἐκ τῶν νοητῶν, τοῦτο ὁ νοῦς
 ἐστί. Καὶ διότι τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος συνίσταται ἐν τῇ συνθέσει, διὰ
 20 τοῦτο ἐν ἕκτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ λέγεται, ὅτι τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος
 οὐκ εἰσὶν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὸ δὲ ἀδιαίρετον, διορίζεται περὶ ἑκατέρας τῶν
 προειρημένων ἐνεργειῶν, καὶ πρῶτον περὶ ἐκείνης, ἣτις ἐστὶν ἢ νόησις
 τῶν ἀδιαιρέτων· δεύτερον, περὶ ἐκείνης ἣτις ἐστὶ σύνθεσις καὶ διαίρεσις,
 25 ἐν τῷ· Ἔστι δὲ ἢ μὲν φάσις· τρίτον, τίθησί τι, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν
 ἀμφοτέραις, ἐν τῷ· Τὸ αὐτὸ δὲ ἐστὶ. Τὸ πρῶτον μέρος αὐθις διαίρεται
 εἰς τρία, καθὸ τριχῶς τὸ ἀδιαίρετον λέγεται ὁσαυχῶς λέγεται, καὶ τὸ ἐν,
 οὔτινος ὁ λόγος ἐκ τῆς ἀδιαιρεσίας λαμβάνεσθαι εἴωθεν. Λέγεται γὰρ τι
 ἐν ἓνα μὲν τρόπον, τῇ συνεχείᾳ· ἔθεν καὶ τὸ συνεχὲς ἀδιαίρετον λέγεται,
 30 καθόσον οὐ διήρηται ἐνεργείᾳ, εἰ καὶ ἐστὶ δυνάμει διαίρετόν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν
 ὃ φησιν ὅτι, ἐπεὶ τὸ ἀδιαίρετον διχῶς λέγεται, δηλονότι ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει,
 οὐδὲν κωλύει τὸν νοῦν νοεῖν τὸ ἀδιαίρετον, ὅταν νοῆ τι, συνεχὲς δηλονότι
 μήκος, ὃ ἐστὶν ἀδιαίρετον ἐνεργείᾳ, εἰ καὶ δυνάμει ἐστὶ διαίρετόν, καὶ διὰ
 τοῦτο νοεῖ αὐτὸ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, διότι νοεῖ αὐτὸ ὡς ἀδιαίρετον. Καὶ
 35 τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τῆς δόξης τοῦ Πλάτωνος, ἣν ἔθηκεν ἐν τῷ πρώτῳ, ὃς
 ἔλεγε τὴν νόησιν γίνεσθαι ὡσπερ διὰ κινήσεως τινὸς τοῦ συνεχοῦς μεγέθους.
 Δύναται τοίνυν ὁ νοῦς νοεῖν τὸ μέγεθος διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον, καθὸ
 ἐστὶ διαίρετόν ἐν δυνάμει, καὶ οὕτω νοεῖ τὴν γραμμὴν ἀριθμῶν μέρος

αὐτῆς μετὰ μέρος, καὶ οὕτω νοεῖ αὐτὴν ἐν χρόνῳ· ἕτερον δὲ τρόπον, καθό
 ἔστιν ἀδιαίρετον ἐνεργεία, καὶ οὕτω νοεῖ τὴν γραμμὴν ὡς ἐν τι συνεστῶς
 ἐκ πολλῶν μερῶν, καὶ νοεῖ αὐτὴν ἅμα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει· Ὁμοίως
 γὰρ ὁ χρόνος καὶ τὸ μήκος διαιρεῖται, ἢ οὐ διαιρεῖται ἐν τῷ νοεῖν.
 Ὅθεν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τί νοοῖτ' ἂν κατὰ τὸ ἥμισυ ἑκατέρου, ἦγουν ὅτι
 τὸ ἥμισυ μέρος νοεῖται ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ χρόνου· τοῦτο γὰρ οὐκ ἂν ἦν
 εἰ μὴ ἡ γραμμὴ διηρεῖτο ἐνεργεία, ἀλλ' ἔστι διαιρετὴ μόνον δυνάμει. Εἰ
 δὲ ἑκάτερον ἥμισυ τῆς γραμμῆς χωρὶς νοήσειεν, τότε ἐνεργεία διαιρεῖ τὴν
 γραμμὴν κατὰ τὸν νοῦν. Ὅθεν καὶ ὁ χρόνος τότε ἅμα διαιρεῖται, ὡσπερ
 καὶ τὸ μέγεθος. Εἰ δὲ νοεῖ τὴν γραμμὴν ὡς ἐν τι συνεστῶς ἐκ δύο μερῶν,¹⁰
 νοήσει καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαίρετῳ ἀλλὰ κατὰ τι ὅπερ ἔστιν ἐν ἀμφοτέροις
 τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου, δηλονότι ἐν ἀκαρεῖ, καὶ εἰ συνεχισθῆσεται ἡ
 θεωρία κατὰ τινὰ χρόνον, οὐ διαιρεθῆσεται ὁ χρόνος ὥστε ἄλλο νοεῖν ἐν
 ἐνὶ μέρει τοῦ χρόνου, καὶ ἄλλο ἐν ἄλλῳ, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐν ἀμφοῖν.

Τὸ δὲ μὴ κατὰ ποσὸν λέγων, ἐνταῦθα τίθησιν ἄλλον τρόπον¹⁵
 ἀδιαίρετου. Λέγεται γὰρ ἄλλον τρόπον ἐν τὸ ἔχον εἶδος ἐν, εἰ καὶ σύν-
 θετον εἶη ἐκ μερῶν μὴ συνεχῶν, ὡσπερ ἄνθρωπος, ἡ οἰκία, ἡ στρατεύμα,
 καὶ τούτῳ ἀνταποκρίνεται τὸ κατὰ τὸ εἶδος ἀδιαίρετον. Καὶ περὶ τούτου
 φησὶν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἀδιαίρετον μὴ κατὰ ποσότητα, ἀλλὰ κατὰ εἶδος
 νοεῖ ἡ ψυχὴ ἐν ἀδιαίρετῳ χρόνῳ καὶ κατὰ τὸ ἀδιαίρετον μέρος τῆς ψυχῆς,²⁰
 οὐχ ὅτι ὁ νοῦς νοῶν ἔστιν ὡσπερ τι μέγεθος, κατὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος
 θέσιν, καὶ εἰ καὶ τὸ εἶδει ἀδιαίρετον ἔχει τινὰ διαίρεσιν ἐν τοῖς μέρεσιν,
 ὅμως ἐκεῖνα τὰ διηρημένα νοεῖ κατὰ συμβεβηκός, οὐ καθόσον εἰσὶ διαιρετὰ
 καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ νοουμένου καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ χρόνου, ἀλλὰ
 καθόσον εἰσὶν ἀδιαίρετα, διότι καὶ ἐν τοῖς διηρημένοις ἐνεργεία μέρεσιν²⁵
 ἔστι τι ἀδιαίρετον, δηλονότι αὐτὸ τὸ εἶδος, ὅπερ ὁ νοῦς ἀδιαίρετως νοεῖ.
 Καὶ ἐὰν νοήσῃ τὰ μέρη ὡς διηρημένα, ὅλον σάρκα καθ'αυτήν, ὅστοῦν
 καθ'αυτὸ, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τότε νοήσειεν ἂν ἐν χρόνῳ
 διαιρετῷ. Βούλεται δὲ ὁ Φιλόσοφος ἐπομένως δεῖξαι τὴν ὁμοιότητα τοῦ
 δευτέρου τούτου πρὸς τὸν πρότερον τρόπον. Ὅσπερ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ³⁰
 τρόπῳ ἔστι τι ἀδιαίρετον, δηλονότι τὸ εἶδος, ὃ ποιεῖ πάντα τὰ μέρη τοῦ
 ὅλου εἶναι ἐν, οὕτως ἴσως καὶ ἐν τοῖς συνεχέσιν ἔστι τι ἀχώριστον, του-
 τέστιν ἀδιαίρετον, ὃ ποιεῖ τὸν χρόνον εἶναι ἓνα καὶ τὸ μήκος ἐν, εἴτε
 λέγοιτο τοῦτο | εἶναι ἢ στιγμὴ ἐν τῷ μεγέθει καὶ τὸ ἀκαριαῖον ἐν τῷ f. 338
 χρόνῳ, εἴτε αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ μήκους, ἢ τοῦ χρόνου. Ἄλλ' ἐν τούτῳ³⁵
 διαφέρει, ὅτι τοῦτο τὸ ἀδιαίρετον ἔστιν ὁμοίως ἐν παντὶ συνεχεῖ καὶ
 χρόνῳ καὶ μήκει, ἀλλὰ τὸ ἀδιαίρετον, ὅπερ ἔστι τὸ εἶδος, οὐκ ἔστιν
 ὁμοίως ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσι τὸ εἶδος, διότι τινὰ σύγκεινται ἐκ μερῶν

ὁμοιογενῶν, τινὰ δὲ ἐκ μερῶν ἑτερογενῶν, καὶ ἐκ τούτων αὐτὴ διαφόρως καὶ ἀνομοίως.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἡ δὲ στιγμή, ἐπεξεργάζεται τὸν περὶ τοῦ ἀδιαίρετου λόγον κατὰ τὸν τρίτον τρόπον. Λέγεται γὰρ ἕτερον τρόπον ἓν, ὅπερ ἐστὶ παντάπασιν ἀδιαίρετον, οἷον ἡ στιγμή καὶ ἡ μονάς, καὶ περὶ τούτου δείκνυσι νῦν πῶς ἂν νοοῖτο, λέγων ὅτι ἡ στιγμή, ἥτις ἐστὶ σημεῖόν τι διαίρεσεως ἐν τοῖς μέρεσι τῆς γραμμῆς, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶ διαίρεσις ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ συνεχοῦς, ὡςπερ τὸ ἀκαριαῖον ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶν οὕτως ἀδιαίρετον ἐνεργεία καὶ δυνάμει, ὡς ἡ στιγμή, δηλοῦται, τουτέστι φανεροῦται, τῷ νῶ ὡςπερ στέρησις, τουτέστι διὰ τῆς στερίσεως τοῦ συνεχοῦς καὶ διαίρετοῦ. Καὶ τούτου αἰτία ἐστίν, ὅτι ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐκ τῆς αἰσθήσεως λαμβάνει, κἀντεῦθεν ἐκεῖνα πρότερον πίπτουσιν ἐν τῇ καταλήψει τοῦ νοῦ ἅπερ εἰσὶν αἰσθητά, τοιαῦτα δὲ εἰσὶ τὰ μέγεθος ἔχοντα· ὅθεν ἡ στιγμή καὶ ἡ μονάς οὐχ ὀρίζοντα· εἰ μὴ ἀποφατικῶς. Κἀντεῦθεν ἐστίν, ὅτι καὶ πάντα τὰ ὑπερβαίνοντα ταῦτα, τὰ ἡμῖν γνώριμα αἰσθητά, οὐ γινώσκοντα παρ' ἡμῶν εἰ μὴ δι' ἀποφάσεως, ὡςπερ περὶ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν γινώσκομεν ὅτι αἶϋλοι· εἰσὶ καὶ ἀσώματοι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν διὰ τοῦ ἀντικειμένου γινωσκομένων, οἷον πῶς γινώσκει ὁ νοῦς τὸ κακόν, ἢ τὸ μέλαν, ἅπερ ἔχουσι πρὸς τὰ ἀντικείμενα αὐτοῖς ὡςπερ στέρησις· αἰεὶ γὰρ θάτερον τῶν ἐναντίων ἐστὶν ὡς ἀτελές τι καὶ στέρησις πρὸς τὸ λοιπόν. Καὶ ἐπάγει ὡςπερ ἀποκρινόμενος, ὅτι ὁ νοῦς γινώσκει ἐκάτερον αὐτῶν τρόπῳ τινὶ διὰ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ, οἷον τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὸ μέλαν διὰ τοῦ λευκοῦ. Δεῖ δὲ τὸν νοῦν, τὸν γινώσκοντα θάτερον τῶν ἐναντίων διὰ τοῦ λοιποῦ, εἶνα· δυνάμει γινώσκοντα καὶ εἶνα· ἐν αὐτῷ τὸ εἶδος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντικειμένων, δι' οὗ τὸ λοιπὸν γινώσκει οὕτως, ὥστε ποτὲ μὲν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ λευκοῦ εἶδος εἶναι, ποτὲ δὲ τὸ εἶδος τοῦ μέλανος, ὡς ἂν διὰ τοῦ ἑνὸς γινώσκειν δύναιτο τὸ λοιπόν. Εἰ δὲ τις ἔστι νοῦς ᾧ μὴ ἔνεστι θάτερον τῶν ἐναντίων πρὸς τὴν τοῦ λοιποῦ γνῶσιν, τὸν τοιοῦτον νοῦν δεῖ γινώσκειν ἑαυτὸν πρώτως, δι' ἑαυτοῦ δὲ καὶ τὰ ἄλλα γινώσκειν, καὶ εἶνα τοῦτον αἰεὶ ἐνεργείᾳ, καὶ εἶνα· πάντῃ χωριστόν, εἴτουν κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ κατὰ τὸ εἶναι, ὡς περὶ τοῦ θείου νοῦ ἐδέδεικται ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἔστι δὲ ἡ μὲν φάσις, διορίζεται περὶ τῆς δευτέρας ἐνεργείας τοῦ νοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ σύνθεσις καὶ διαίρεσις, καὶ φησὶν ὅτι ἡ φάσις, ἡ λέγει ὁ νοῦς τι κατὰ τινος, ὡςπερ συμβαίνει ἐπὶ τῆς καταφάσεως, αἰεὶ ἐστὶν ἀληθής, ἢ ψευδής. Ἄλλ' ὁ νοῦς οὐκ ἐστὶν ἀληθής, ἢ ψευδής αἰεὶ, διότι ἐστὶ νοῦς τις τῶν ἀσυμπλέκτων, ὅς οὔτε ἀληθής

ἐστίν, οὔτε ψευδῆς ὅσον πρὸς τὸ νοούμενον· ἢ γὰρ ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῇ ἐνὸς πρὸς ἕτερον συνίσταται παραθέσει, ἢ τις ἐστὶν ἐν τῇ συνθέσει, ἢ τῇ διαίρεσει τοῦ νοῦ, οὐκ ἐν τῷ ἀσυμπλέκτῳ νοητῷ. Ἄλλ' εἰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀσύμπλεκτον νοητὸν οὐκ ἐστὶν οὔτε ἀληθές, οὔτε ψευδές, ὅμως ὁ νοῦς ἐν τῷ νοεῖν ἀληθῆς ἐστίν, ἐφόσον ἐξισούται ἢ προσφύεται τῷ νοουμένῳ 6 πρᾶγματι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι ὁ νοῦς ὁ τοῦ τί ἐστὶ κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι, τουτέστι καθὸ νοεῖ τί ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀληθῆς ἐστὶν αἰεὶ, καὶ οὐ καθὸ νοεῖ τι κατὰ τινος. Καὶ τούτου τὸν λόγον ἀποδίδωσι, διότι τὸ τί ἐστὶν ἀντικείμενον ἰδιὸν ἐστὶ τοῦ νοῦ. Ὅθεν ὡσπερ ἡ ὄψις οὐδέποτε ἀπατάται ἐν τῷ ἰδίῳ ἀντικειμένῳ, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς ἐν τῷ γινώσκειν 10 τὸ τί ἐστὶν· ὅθεν ὁ νοῦς οὐδέποτε ἀπατάται ἐν τῷ γινώσκειν τί ἐστὶν ἄνθρωπος. Ἄλλ' ὡσπερ ἡ ὄψις οὐκ αἰεὶ ἐστὶν ἀληθῆς ἐν τῷ κρίνειν περὶ τῶν συνημμένων τῷ ἰδίῳ ἀντικειμένῳ, οἷον εἰ τὸ λευκὸν ἐστὶν ἄνθρωπος, ἢ μή, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς ἐστὶν ἀληθῆς αἰεὶ ἐν τῷ συντιθέναι τί τινι. Οὕτω δὲ ἔχουσιν ἐν τῷ νοεῖν αἱ χωρισταὶ οὐσίαι, αἱ παντάπασιν εἰσὶν 16 ἄνευ ὕλης, ὡσπερ ὅταν ἡμεῖς νοῶμεν τὸ τί ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἐκείνων νῶ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ψεῦδος.

Ἰστέον μέντοι, ὅτι ἐν τῷ γινώσκειν τὸ τί ἐστὶν ἐνδέχεται εἶναι ἀπάτην διχῶς κατὰ συμβεβηκὸς τῷ λόγῳ τῆς ἐπεισιούσης συνθέσεως· ἓνα μὲν τρόπον, ὡσπερ ὁ ἐνὸς πράγματος ὀρισμὸς ἐστὶ ψευδῆς πρὸς ἄλλο πρᾶγμα, f. 338 v ὡσπερ ὁ τοῦ κύκλου ὀρισμὸς ἐστὶ ψευδῆς πρὸς τὸ τρίγωνον· ἄλλον δὲ τρόπον, ὡσπερ ὅποταν τὰ μέρη τοῦ ὀρισμοῦ μὴ ἐφαρμόζωσιν ἀλλήλοις, καὶ τότε ὁ ὀρισμὸς ἐστὶ ψευδῆς ἀπλῶς, ὡσπερ εἰάν τις θῆ ἔν τῷ τινὸς ὀρισμῷ τὸ αἰσθητικὸν ζῶον. Ὅθεν ἐπ' ἐκείνων, ὧν ἐν τοῖς ὀρισμοῖς οὐδεμία ἐστὶ σύνθεσις, οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀπάτην, ἀλλὰ δεῖ ταῦτα ἢ ἀληθῶς νοεῖν, 26 ἢ οὐδενὶ τρόπῳ, ὡς ἐν τῷ ἐνάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὸ αὐτὸ δὲ ἐστίν, ἐπαναλαμβάνει τι προειρημένον περὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ διὰ τὸ καὶ νῦν περὶ τῆς ἐνεργείας διειλέχθαι τοῦ νοῦ, καὶ φησὶν ὅτι ἢ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη ἐστὶ τὸ αὐτὸ τῷ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστητῷ, καὶ ὅτι ἢ κατὰ δύναμιν ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν 30 ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ προτέρα, ἀλλὰ καθόλου οὐδὲ χρόνῳ προτέρα ἐστὶ, διότι πάντα τὰ εἰς ἐνέργειαν προαγόμενα γίνονται ἐκ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος, καὶ τοῦτο ἀνωτέρῳ τῆς πρεπούσης ἐξηγήσεως ἔτυχεν.

Leçon XII.

35

Φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητήριον ἐκ δυνάμει ὄντος. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ νοῦ καθ' αὐτόν, νῦν διορίζεται περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς τὴν αἰσθησιν παραθέσει, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ·